

Flyktingpolitiska diskurser

– en kritisk diskursanalys av två debatter

Anna Johansson

Socialhögskolan vid Lunds Universitet

Sopa63

Vt-08

Handledare: Jan Magnusson

Innehållsförteckning

1. Inledning	2
Syfte.....	2
Frågeställningar.....	3
Urval och avgränsningar.....	3
1.1 Teori	4
Bakgrund	4
Text och kontext	5
Nyckelbegrepp.....	6
Text.....	7
Diskurs och diskursordning	7
Ideologi och hegemoni.....	7
1.2 Tidigare forskning	8
2. Metod	8
2.1 Material.....	11
3. Analysdel	13
3.1 Ideationell struktur	14
Tillstånd och process.....	14
Agenter	16
Passivum.....	17
Ideationell modalitet.....	17
3.2 Interpersonell struktur	20
Interpersonell modalitet och attityder.....	20
Deltagare	20
Wording.....	26
4. Diskussion	28
4.1 Diskursiv praktik.....	28
Skillnader.....	31
4.2 Social praktik	32
5. Referenslista	35

1. Inledning

Hösten 2007 intensifierades en debatt om flyktinginvandring och asylsökande i Helsingborg, Malmö och Södertälje som snart fick gehör bland regeringspolitiker. Debatten tog sin utgångspunkt i flyktingströmmen från kriget i Irak och följderna av detta för svenska kommuner, Migrationsverket och invandringspolitiken i stort. Ord som *flyktingkris*, *bostadsbrist*, *trångboddhet* och *ickeexisterande integration* dök upp i media. Jag befann mig på praktik på den kommunala introduktionsverksamheten för flyktingar i Helsingborg. Arbetsbelastningen för verksamheten och personalen tilltog under hösten och ledningen utlyste krisläge p.g.a. de mängder av människor som stannade i eller sökte sig till Helsingborg efter erhållet permanent uppehållstillstånd. Mitt intryck av regeringspolitikernas uttalanden och debattsvar i media var att de undvek att reagera på hur situationen i t. ex Helsingborg verkligen såg ut. Vidare uppfattade jag att debatten gav uttryck för en handfallenhet inför situationen med många flyktingar. Det verkade som att ett stort flyktingmottagande var något nytt för Sverige. En fråga som slog mig var vad ansvariga regeringspolitiker gjorde när kriget på Balkan pågick under 1990-talet och många människor flydde till Sverige. Vad kretsade debatten kring då? 1994 vann socialdemokraterna valet och bildade regering och 2006 vann Allians för Sverige valet och bildade regering. Finns det några likheter och/eller skillnader mellan yttranden då och yttranden nu? Den här uppsatsen handlar om regeringspolitikernas yttranden i anknytning till stort flyktingmottagande.

Syfte

Huvudsyftet med uppsatsen är att urskilja de diskurser som debatterna består av, alltså hur debatterna är konstruerade och vilka följder de kan tänkas få i samhället. Genom att använda kritisk diskursanalys syftar jag även till att kritisera dessa diskurser för att möjliggöra social förändring eftersom målet med analysen är att urskilja kopplingarna mellan språkanvändning och det som händer i samhället¹. Ett bisyfte är vidare att dels öka kunskapen om språkets roll och makt i samhället som inom samhällsvetenskapen ofta står i fokus men inte undersöks detaljerat och dels att öka mig egen kunskap om hur den del av det svenska politiska systemet och den del av den offentliga debatten, som flyktingområdet utgör, konstrueras.

¹ I teoriavsnittet (1.1) kommer förhållandet mellan text, diskurs och samhälle förtydligas.

Frågeställningar

Mina forskningsfrågor är: Vilka diskursiva likheter och skillnader finns i regeringspolitikernas debattyttringar som följde kriget på Balkan och kriget i Irak, hur märks de i samhället, hur kan en kritisk diskursanalys bidra till förändring av ojämlikhet?

Urval och avgränsningar

Mina forskningsfrågor fokuserar på regeringspolitikernas uttalanden i media, och med media syftar jag i denna undersökning på dagstidningspress. Jag vill även i mitt material fånga in politikernas yttranden i riksdagen och komplettera tidningsformen med riksdagsintern debatt med avsikten att försöka balansera tidningsgenren med en annan arena för politiska yttranden nämligen Riksdagen. Urvalet av material avgränsas i tiden till en period mellan september 1994 till december 1995 (vidare 94/95) och en period mellan september 2006 till december 2007 (vidare 06/07) eftersom detta skapar en lagom tidsrymd med tanke på framställningens omfattning. Periodernas avgränsning i tid korrelerar även med höga siffror i Migrationsverkets statistik över beviljade uppehållstillstånd 1980-2006 enligt Genèvekonventionen (bilaga 1). Detta skapar jämförbarhet mellan de två perioderna. I och för sig ligger antalet asylsökande enligt Migrationsverkets statistik 1984-2006 på 90-talet högst 1992 och på 00-talet 2002 (bilaga 2). Motivet till valet av perioderna 94/95 och 06/07 utgår snarare från att jämföra dagens två regeringskonstellationer med olika majoritet under perioder med hög invandring än två regeringskonstellationer med det högsta antalet asylsökande även om det också skulle vara en intressant studie.

I mitt material inkluderar jag ändå asylsökande eftersom det svenska systemet för flyktinginvandring är en process från asylprövning, prövning om skyddsbehov, eller prövning om synnerligen ömmande omständigheter (Utlänningslagen 2005:716) till besked om uppehållstillstånd eller avvisning/utvisning². De grupper som kallas ensamkommande flyktingbarn och anhöriginvandring till flyktingar inkluderas även i mitt material. Det är alltså flyktingskapet som är det överordnade nyckelordet.

Inriktning i materialinsamling har legat på debattartiklar i dagstidningar och debattanföranden i Riksdagen underskrivna av ansvarig minister Leif Blomberg (94/95) och Tobias Billström (06/07). Idealet att endast fokusera på två politiker och endast debattartiklar fick överges då antalet träffar i ”Artikelsök” och ”Mediearkivet” inte blev stort nog med avseende på den

² Avvisning innebär enligt Migrationsverkets regler: överklagningsbart avlägsnandebeslut efter tre månader från sökt uppehållstillstånd. Den klagande har inte rätt att stanna i Sverige i väntan på resultatet av överklagan. Utvisning innebär: avlägsnandebeslut efter tre månader utan möjlighet till överklagan (www.migrationsverket.se)

inriktning på flyktinginvandring jag valt. Materialinsamlingen utvidgades då till att innefatta intervjuer med nämnda ministrar och artiklar som nämnda ministrar författat i samarbete med andra regeringspolitiker (gäller tre artiklar för 06/07, se materialavsnittet 2.1). Insamlingen av riksdagsdebatterna gick till enligt uteslutningsmetoden eftersom den debatt från 94/95 som jag först hittade var av genren ”Aktuell debatt”. Denna debattform efterfrågas av ett eller flera oppositionsparti i en särskild fråga. Debatter av denna form verkar användas begränsat och urvalet för perioden 06/07 var därmed lätt. Det fanns bara en ”Aktuell debatt” som berörde flyktinginvandring men den hölls inte av Billström utan av Integrations- och jämställdhetsministern Nyamko Sabuni. Jag valde att acceptera Sabunis debattinlägg då inläggets innehåll stämde väl in i sammanhanget och hennes ansvarsområden går att jämföra med vad Leif Blombergs ansvarsområde som invandrarminister innefattade. Det slutgiltiga urvalet som resulterade i totalt 12 texter, 6 stycken per period, skedde genom en relevansbedömning utifrån kriterier om jämförbarhet de två perioderna emellan och att texternas tema skulle handla om/beröra flyktinginvandring och svensk flyktingpolitik.

För tydlighetens skull är det nödvändigt att redovisa ytterligare några avgränsningar. Jag avgränsar alltså undersökningsområdet till flyktinginvandring eftersom det är denna form av invandring som min forskningsfråga inriktar sig på och för att göra materialmängden storleksmässigt hanterbar. Att inkludera annan form av invandring som arbetskraftsinvandring och kärleksinvandring hade varit mycket intressant för en större studie. Ytterligare skäl att fokusera flyktinginvandring är att denna typ av invandring har andra villkor och förutsättningar än t.ex. arbetskraftsinvandring.

1.1 Teori

Bakgrund

I detta avsnitt kommer jag att presentera de teoretiska utgångspunkterna för kritisk diskursanalys, en modell för texters samspel med den omgivande kontexten, och definiera nyckelbegrepp för diskursanalys. Syftet med detta är att garantera en grundläggande förståelse av kritisk diskursanalys som både teori och metod. Kritisk diskursanalys som analysform ska alltså förstås som en teoretisk och metodologiskt enhet, en paketlösning skriver Winther Jørgensen och Phillips (2000:10).

Kritisk diskursanalys, tillsammans med många andra diskursanalysformer, är rotade i den socialkonstruktivistiska traditionen vilket för med sig de fyra grundantagandena:

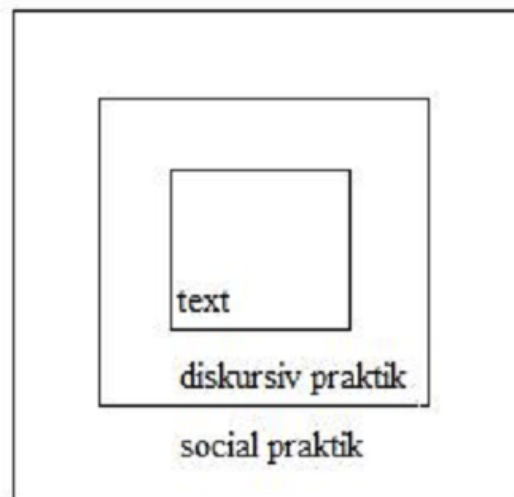
- en kritisk inställning till vad kunskap är, är nödvändig

- hur vi uppfattar (kunskap om) världen är föränderlig och beroende på det kulturella och historiska sammanhanget
- genom social interaktion skapas och upprätthålls kunskap om världen
- genom sociala handlingar omsätter vi vår kunskap/konstruktion av världen där vissa handlingar är naturliga andra är otänkbara (Rahm 2001:17 och Winther Jörgensen & Phillips 2000:11f efter Burr 1995:2ff).

Syftet med kritisk diskursanalys är att granska samhällsliga maktrelationer genom att urskilja förbindelserna mellan språkbruk och samhälle med målet att möjliggöra social förändring. Kritisk diskursanalys är därmed inte politisk neutral utan engagerad i social förändring (Winther Jörgensen & Phillips 2000:66ff, 76, Fairclough & Wodak 1997:271ff). Med *förändring* syftar Fairclough på att förändrade mönster i språkbruk kan vara ett tecken på social och kulturell förändring och i sin tur innebära ideologiska och politiska kamper (Fairclough 1992:5,77f). Verkligheten genom språket är alltså det grundläggande föremålet för forskning för kritisk diskursanalys tillsammans med många andra analysformer (Winther Jörgensen & Phillips 2000:15). Kritisk diskursanalys är tvärvetenskapligt och används inom både språkvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och kommunikationsvetenskapliga fält. Detta är möjligt p.g.a. att språkliga yttringar (tal och text) ses som multifunktionella, d.v.s. att de uttrycker en bild av världen – *ett innehåll*, en attityd till läsaren, innehåll och sammanhang – *en social relation* och rent grammatiska egenskaper – *en regelstyrd form* (Englund & Svensson 2003:79). Språkliga yttringars tre funktioner ger alltså forskningsmöjligheter för många vetenskapliga discipliner i kombination med (för sina områden) relevanta teoritraditioner. För en mer ingående förklaring av texters multifunktioner se metodavsnittet (2).

Text och kontext

Fairclough (1992) föreslår en modell för kritisk diskursanalys i tre steg som förtydligar Förhållandet mellan text, diskurs och samhället. Modellen är den teoretiska ramen för framställningen (se figur 1 nedan). Modellen har tre dimensioner som alla bör undersökas och kopplas ihop för att kunna säga något om diskurser och dess påverkan på samhället och samhällets påverkan på diskurser. Modellens innersta fält, en texts egenskaper, kopplas ihop med dess mittersta fält, som innebär produktions- och konsumtions-/tolkningsförhållanden eller utövandet av diskurs där texten är en del. Det mittersta fältet kopplas ihop med det yttersta fältet, den sociala praktiken som innebär det bredare sammanhang, bestående av många diskursiva och icke-diskursiva praktiker som utgör verkligheten (Winther Jörgensen & Phillips 2000:74f, 25).

Figur 1. (Fairclough 1992:73)

En kritisk diskursanalys ska alltså innefatta en textanalys, en analys av den diskursiva praktiken och den sociala praktiken. Fairclough bygger sin textanalys på en systematisk lingvistik skapad av Halliday (1985). Den form av textanalys som kommer användas för denna framställning är sammansatt av Hellspong och Ledins (1997) som även den bygger på Halliday. I metodavsnittet (2) och i analysdelen (3) kommer textanalys respektive analysverktyg förklaras. När en textanalys är gjord tar analys av den diskursiva praktiken eller utövandet av diskurs vid. Fairclough bygger denna analys på mikrosociologisk teori om tolkning och betydelskapande utifrån bland annat Bourdieu (Englund & Ledin 2003:78). Analytiskt bygger den sociala praktiken på makrosociologiska antaganden om bland annat hegemoni och makt inspirerad av förgrundsgestalter som Gramsci och Foucault (se Winther Jørgensen & Phillips 2000:80f, 19ff). Trots dessa tydliga anvisningar består den kritiska diskursanalysens forskningsproduktion till stor del av enbart textanalyser utan ingående analys av den diskursiva och sociala praktiken (ibid s. 94).

Nyckelbegrepp

Text:

För undersökningar som inbegriper textanalys påverkar den syn på vad språk och kommunikation är och den definition av begreppet text som används vad som är görbart. I Englund och Svensson (2003) redovisas två grundläggande perspektiv på språk och kommunikation. Det ena perspektivet ser språk som ett strikt grammatiskt regelsystem och kommunikation som användningen av detta system. Härifrån stammar en känd distinktion mellan språk som *system* och språk som *bruk* (*användning*). Det andra perspektivet sätter in språksystemet och språkbruket i ett maktperspektiv och forskning som intar detta perspektiv får en mycket större räckvidd (språk, kommunikation och samhälle) (s.61,100f, 102). Den definition av text som

inom språkvetenskapen hör ihop med systemperspektivet formulerades först som ”språkanvändning i tal” och utvidgades sedan till språkanvändning i tal och skrift”. Halliday, som Fairclough bygger sin textanalys på vidareutvecklade den snäva synen på text. Halliday menar att ”by text we simply mean language that is doing some job in some context.” (Englund & Svensson 2003:100). Genom att Halliday förde in kontextbegreppet i språkvetenskapen kan språksystemet (grammatiken) förstås i sitt sammanhang och om man som Fairclough och den kritiska diskursanalysen ansluter sig till maktperspektivet på språk blir det i ett nästa steg möjligt att diskutera samhället. Den snäva definitionen av text saknar kopplingen till samhället som är behövlig för en kritisk diskursanalys.

Diskurs och diskursordning:

För att koppla ihop språk och samhället och för att kunna säga något om förändring, måste språk kopplas närmare till sociala strukturer. Diskursbegreppet kan i kritisk diskursanalys definieras som: ”discourse – language use in speech and writing – as a form of ’social practice’” (Fairclough & Wodak 1997:258). Här återkommer den utvidgade textdefinitionen från stycket innan. Men Fairclough och Wodak ser språkanvändningen som något som *görs* mellan människor med hjälp av tal och skrift. Diskurs innebär alltså att språket inte bara är ett bruk utan också ett socialt bruk som påverkar samhället. I Faircloughs tankevärld påverkar samhället också diskursen, det råder alltså ett dialektiskt förhållande mellan samhälle och diskurs som redan har påpekats (Winther Jørgensen & Phillips 2000:72, 26). Detta är en abstrakt syn på diskurs.

Fairclough använder sig också av en andra diskursdefinition som är kopplat till bestämda områden som t.ex. en feministisk diskurs eller en migrationspolitisk diskurs. Denna andra definition kan uttryckas som: ett sätt att tala som ger betydelse åt upplevelser utifrån ett bestämt perspektiv (Winther Jørgensen & Phillips 2000:72). Detta är en konkret syn på diskurs.

Diskursordning är ett begrepp som Fairclough utformat för att studera hur olika institutioner i samhället är diskursivt konstruerade. Med institution menar jag reglerad praktiker med sanktionsmöjligheter gentemot individer. Institutioner upprätthåller en socialt accepterad klassificering/ordning som t ex. rättsväsende, familj, kyrka, utbildning och media (Ledin & Selander 2003:94). Olika institutioner har olika förväntade sätt att kommunicera på, olika genrer³ att använda i mötet med människor t ex. lag, uppfostran, gudstjänst, vetenskaplig uppsats, debattartikel. Genrer tillsammans med den konkreta definitionen av diskurs i förra stycket utgör det som kallas diskurstyper. En diskursordning är alltså: ”summan av de diskurstyper (genrer och

³ Genre definieras som: ”use of language associated with a particular social activity” i Ledin och Selander (2003:115).

diskurser) som används inom en institution och relationen mellan dem” (ibid s. 114). Diskurser och genrer används som resurser för kommunikation som styrs av diskursordningen eftersom diskursordningen utgör de för tillfället tillgängliga diskurserna och genrerna (Winther Jørgensen & Phillips 2000:76). Diskursordningar kan förändras.

Ideologi och hegemoni:

Diskursiva praktiker (produktion och konsumtion av diskurs) bidrar till att bilda ojämlika maktförhållanden mellan t.ex. klasser, kvinnor och män, etnisk minoritet och majoritet. Maktobalansen kan ses som ideologiska effekter av diskurser. Med ideologi menar Fairclough ”betydelse i maktens tjänst” och att ideologier uppstår i ett samhälle där det finns dominansrelationer på flertalet grunder som klass, kön och etnicitet (Winther Jørgensen & Phillips 2000:69,79). Fairclough menar inte att en människa är hjälplös inför maktdominans utan har möjlighet att handla kreativt för att omstrukturera de normerande ordningarna som ställer henne i vissa positioner, håller vissa saker för sant, ger vissa möjligheter att beskriva hur något är (ibid s. 80f). I detta ligger en av nycklarna till förändring av ojämlika förhållanden med hjälp av språket.

Motstånd är alltså möjligt och hegemonibegreppet fångar upp hur dominansförhållanden kommer till stånd. De dominerande grupperna (klasserna, könet, etniciteten) har makt och möjlighet att sprida vissa uppfattningar och världsåskådningar. Gramsci hävdade att i det han kallar för ”det sunda förnuftet”; i och mellan människors världsåskådningar pågår ständiga förhandlingar. Det sunda förnuftet är inte enhetligt utan består av många konkurrerande uppfattningar eller ideologier (Winther Jørgensen & Phillips 2000:80). Det är alltså en förhandlingssak om vad som rätt och fel är, vad som är gott och ont o.s.v. Men det är vissa gruppers åskådningar som har möjlighet att spridas och upprepas i ett samhälle. Enligt Gramsci beror även upprätthållandet av rådande dominansförhållanden av de mångas samtycke till de fås åskådningar och inte av de fås förtryck och våld (Ajagán-Lester, Ledin & Rahm 2003:217). I detta ligger en annan av nycklarna till förändring av ojämlika förhållanden med hjälp av egna ställningstaganden och reflektion kring ideologiers härkomst.

1.2 Tidigare forskning

Fokus för detta avsnitt är att ge en övergripande inblick i forskningsområdet flyktinginvandring och kritisk diskursanalys som passar denna framställning men som inte kan påstås vara heltäckande. Forskning om flyktinginvandring i kombination med kritisk diskursanalys verkar dock inte vara ett omfattande forskningsområde.

I en kritisk diskursanalys av Barbro Holmbergs riksdagsanförande om apatiska flyktingbarn (Gustafsson 2005) granskas anförandets textmässiga innehåll, det diskursiva sammanhanget och följer i ett vidare samhällsperspektiv. Gustafsson visar med en textanalys att anförandet reproducerar en tydlig myndighetsdiskurs där Holmberg auktoritärt beskriver verkligheten och barnens situation. Barnen framställs som objekt för samhällets åtgärder och tillåts inte ta aktiv plats i texten. Gustafsson konstaterar att Holmbergs anförande brister i trovärdighet vilket märks när tolkningsutrymmet för läsaren blir stort i en text. Detta beror på att viktig information och många led av argumentation istället för att uttryckas tydligt underförstås av Holmberg. Den stora upprördhet som kom att präglade den samhälleliga debatten runt anförandet att neka apatiska flyktingbarn generell amnesti har sina rötter i dessa orsaker.

I avhandlingen "Välkomna till Sverige?" (Johansson 2005) analyseras svenska migrationspolitiska diskurser under 1900-talets andra hälft med hjälp av Faircloughs diskursanalys. Avhandling ger en motbild till Sverige som ett migrationspolitiskt föregångsland. Utifrån tre migrationspolitiska vändpunkter, där politiska förändringar skett undersöker Johansson vad diskurserna består av, deras praktik och deras effekt på den migrationspolitiska praktiken. Vändpunkterna är slutet av 60-talet eftersom arbetskraftsinvandring reglerades, slutet av 80-talet eftersom flyktinginvandring reglerades och mitten av 90-talet eftersom återvändningsprincipen infördes. Johansson konstaterar att vissa saker består under hela undersökningsperioden nämligen att de svenska migrationspolitiska diskurserna står i ett nära förhållande till ett nationalstatligt tänkande och tankar om en att skapa en homogen befolkning som inte får äventyras av en för omfattande invandring. Johansson konstaterar att det finns en argumentation där invandring måste begränsas för att integrations- och välfärdspolitiska mål ska kunna förverkligas. Johansson konstaterar att synen på vad migration som begrepp är har omdefinierats under perioden från arbetskraftsinvandring till flyktinginvandring. Synen på migranten har även förändrats från 60-talets parallella syn på invandring som resurs och belastning, till 80- och 90-talets syn där belastningsperspektivet dominerar. Tidigare forskning som gått ut på att förklara ekonomisk tillbakagång som skäl till en restriktivare flyktinginvandring på 90-talet menar Johansson inte är rimlig. Hon visar i sin undersökning att grunderna för den minskade invandringen som togs i ett beslut 1989⁴ har sin förlaga i propositionen Invandrings- och flyktingpolitiken 1983/84 och därmed är ställningstagandena i beslutet äldre och stödjer sig på andra grunder än enbart konjunkturmässiga.

⁴ Luciabeslutet, se 162-177 i Johansson (2005) för en mer ingående förklaring.

2. Metod

I detta avsnitt presenteras den textanalysmetod av Hellspong och Ledin (1997) som kommer att användas för analys av de tidningsartiklar och riksdagsdebatter som utgör mitt material. Materialet presenteras i avsnitt 2.1. Textanalysen syftar till att undersöka en texts struktur – vad den är uppbyggd av. Textanalysen relaterar till Faircloughmodellens innersta fält – textens egenskaper (se 1.1). I avsnitt 3 presenteras analysresultaten och de diskuteras i avsnitt 4. En mer specifik redogörelse av de olika textanalytiska redskapen presenteras i analysdelen eftersom det underlättar läsningen.

Författarna Hellspong och Ledins modell för textanalys riktar sig till *brukstexter* vilket definieras som nyttobetonade texter i kontrast till skönlitteratur (1997:14). Fortsättningsvis syftar begreppet *text* alltså på brukstexter.⁵ Enligt författarna återfinns tre övergripande beståndsdelar eller tre funktioner (som föredrogs i teoriavsnittet) i alla texter:

- De använder sig av ord som är ordnade i helheter på olika nivåer – de har en form. Mot det svarar en *textuell struktur*.
- De har något att säga, tankar att framföra – de har ett innehåll. Mot det svarar en *ideationell struktur*.
- De framför sitt innehåll i en social situation – de skapar en relation till sina läsare. Mot det svarar en *interpersonell struktur*. (Hellspong & Ledin, 1997:44)

Den textuella strukturen kommer inte användas i framställningen utan de två andra strukturerna fokuseras eftersom min kunskap i textuell analys är begränsad. Fokus på ideationella och interpersonella förhållanden kan även hävdas ha större betydelse för området socialt arbete som uppsatsen framställs inom.

Den ideationella strukturen delar författarna i sin tur in i tre kategorier, *tema, proposition och perspektiv* där propositionerna är det centrala för uppsatsen. Textens tema (eller teman) är det en text handlar om (*Narkotika som socialt problem*), textens propositioner är det texten kommer fram till (*Förebyggande arbete är Socialstyrelsens förslag på insatser för att minska missbruk av narkotika*) och textens perspektiv är de allmänna (normativa) synsätt som påverkar både tema och proposition (*Narkotika är destruktivt för individ och samhälle och bör motverkas på alla nivåer*). Hellspong och Ledin förklarar att en proposition är ett påstående om textens tema. Vidare framför varje proposition ett förlopp av något slag, något förändras eller är som det varit. Författarna kallar dessa förlopp

⁵ Kritisk diskursanalys syn på diskurs: språkbruk i tal och skrift som en social praktik blir aktuell i avsnitt 4 där den diskursiva och sociala praktiken diskuteras.

för *processer* och i en mening uttrycks de genom *verben*. Ett sätt att analysera en texts innehåll är att undersöka verbprocesserna. Verb kan kategoriseras i fyra grupper: tillståndsverb (något är), handlingsverb (någon gör något), händelseverb (något sker) och mentala processer (någon tänker, känner eller menar). (Hellspong & Ledin 1997:115, 117, 122f, 129f)

Den interpersonella strukturen definierar Ledin och Hellspong som det mönster som texten själv ritar upp för samspelet mellan den som skriver och den som läser (1997:158, 169). Detta något abstrakta uttalande ska förstås som de riktlinjer texten ger för att tala om hur mottagaren ska läsa texten. Även här har författarna formulerat tre kategorier för att urskilja interpersonella konstruktioner. Kategorierna är: språkhandlingar, attityder och ramar. Med en *språkhandling* beskriver texten sin egen verksamhet d.v.s. det som händer i texten⁶ (*Legalisera inte narkotika!, Hur påverkas barn till narkotikamissbrukare?, Lättare droger är en inkörsport till tyngre*). En *attityd* innebär det texten visar i form av förhållningssätt eller inställning till exempelvis läsaren, avsändaren (d.v.s. textförfattaren som person eller som företrädare för en organisation) och/eller det texten handlar om (*I egenskap av socialminister anser jag och regeringen med mig att den förstörande narkotikasmugglingen över våra gränser måste stoppas. Detta arbete kräver att vi alla deltar aktivt för att skydda landet och våra barns framtid*). En *ram* innebär den situation som texten förutsätter eller skapar för att få fram sitt budskap. En reklamkampanj uttrycker mycket mer än endast ”Köp produkt X”. Reklamen visar en bild på eller med ord beskriver en person (*en förälder tillsammans med sina barn*) i en viss situation (*i entrén till mataffären*) som gör något (*köper t. ex en brosch till stöd för narkotikasmugglingens offer i världen*). Det är ramen. (Hellspong & Ledin 1997:158, 161f, 169f, 172).

2.1 Material

Nedan presenteras materialet med genreklassificering, vilken/vilka författare och aktuell publikation samt kort referat av huvuddragen i texten. Materialet presenteras i tidsmässig kronologisk ordning med början 1994 och framåt.

Ministern vill dela ut ”morötter” till aktiva, 1994-10-02 (94/95:1)

Artikeln är en intervju med Leif Blomberg i Göteborgs-Posten (s. 39) av Gert Gelotte. Journalisten presenterar den nya invandrarministern och citerar och refererar hans planer för flyktingpolitiken som bland annat går ut på språkundervisning, höjda ersättningar till aktiva och kommunala utjämningsbidrag.

Öppna dörrar för dem som behöver skydd, 1995-01-04 (94/95:2)

Texten är en debattartikel i Expressen (s. 109) av Leif Blomberg. Bemötande av kritik från Amnestys generalsekreterare Anita Klum där Blomberg tillbakavisar påståenden om att han

⁶ uppmaning, fråga, påstående, utrop m.m.

aviserat hårdare tag inom invandrings- och flyktingpolitiken. Blomberg presenterar den socialdemokratiska politikens och två utredningars inriktning på området, beskriver problem i asylsystemet och förbättrings områden som effektivare handläggning.

Riksdagens protokoll anförande 81, 1995-03-29 (94/95:3)

Leif Blomberg framför här ett muntligt anförande i riksdagen som kallas ”Aktuell debatt”. Frågan gäller avvisningsbeslut till Kroatien för kroatiska medborgare med före detta hemvist i Bosnien-Hercegovina och de rykten om att Kroatien skickar tillbaka dessa människor till Bosnien. Blomberg för vidare ett resonemang om invandrapolitikens dilemma och kritiserar medias enkelspåriga rapportering.

Kraven kan skärpas för anhöriga i Sveriges flyktingpolitik är för dyr, tycker Leif Blomberg, 1995-08-07 (94/95:4)

Artikeln är en intervju med Leif Blomberg i Göteborgs-Posten (s. 25) av Christina Kerpner där journalisten citerar och refererar Blombergs uttalanden om behovet att dela på bördorna i och med flyktingmottagande dels mellan nordiska länder och Europa. Utgångspunkten är det delbetänkande från Invandrapolitiska kommittén som publicerades i juni. Övriga förslag från kommittén som bankgarantier och handlingsprogram gentemot företag för anställning av invandrare redovisas.

Avvisningar kan inte verkställas – Serbien / Montenegro tillåter i praktiken inte sina medborgare återvända hem, 1995-09-28 (94/95:5)

Texten är en debattartikel i Svenska Dagbladet (s. 4) av Leif Blomberg till svar på Tryggve Emsteds kritik från 11 september. Blomberg försvarar sin hållning att amnestier inte är en lösning på problemet för kosovoalbanerna och beskriver Danmarks och Schweiz agerande i liknande situationer.

Vem ska få stanna och vem ska vi avvisa?, 1995-10-16 (94/95:6)

Texten är en debattartikel i Örebro Kuriren (s. 6) av Leif Blomberg där han uppmanar till deltagande i debatten om den framtida flykting- och invandringspolitiken genom att beskriva hypotetiska situationer och fråga läsaren hur vi i Sverige ska ha det, med utgångspunkt i en undersökning från Temo som visar att 70 procent av de tillfrågade var kritiska till politiken på området.

EU måste ta ansvar för Irak, 2007-02-12 (06/07:1)

Texten är en debattartikel i Svenska Dagbladet (s. 9) av Tobias Billström (Migrationsminister) och Cecilia Malmström (EU-minister) där situationen i Irak och konsekvenser för Sverige beskrivs. Regeringspolitikerna jämför Sveriges insatser i flyktingmottagandet med resten av Europa och redovisar regeringens ställning om ansvarsutjämning inom unionen.

Riksdagens protokoll anförande 71, 2007-04-26 (06/07:2)

Nyamko Sabuni (Integrations- och jämställdhetsminister) framför här ett muntligt anförande kallat "Aktuell debatt" i riksdagen. Debatten är efterfrågad av Miljöpartiet utifrån oroligheter i Malmös stadsdel Rosengård. Sabunis syfte är att redovisa regeringens handlingsplan för mångfald och bättre integration.

Migration – en framtidsfråga för Sverige, 2007-05-26 (06/07:3)

Texten är en debattartikel i Östgöta Correspondenten (s. okänd) av Tobias Billström och Gunnar Axén (ordförande i socialförsäkringsutskottet). Politikerna beskriver Sveriges arbetsmarknad, dess utveckling och förhållande till invandring bakåt och framåt i tiden. De tar även upp invandring och statens förhållande till landets kommuner och hanteringen av ensamkommande flyktingbarn.

Sverige har ingen flyktingpolitik, 2007-07-26 (06/07:4)

Artikeln är en ledare i Göteborgs-Posten (s. 2) av Abraham Staifo där intervju med Tobias Billström citeras och refereras. Journalisten formulerar skillnaden mellan politisk beskrivning av flyktinghantering och svenska folkets upplevelse av obefintlig integration och riktar frågan om regeringens strategi i flyktingpolitiken till Billström.

"Ingen tvingas till trångboddhet", 2007-10-06 (06/07:5)

Texten är en debattartikel under Sydsvenska Dagbladets sektion Aktuella frågor (s. okänd) av Tobias Billström och Nyamko Sabuni. Regeringspolitikerna bemöter kritik om flyktingars bostadssituation i Malmö under Ebo-lagen från kommunstyrelsens ordförande Ilmar Reepalu i en debattartikel från 2 oktober.

"Sprid ut de asylsökande dit jobb och bostad finns", 2007-12-13 (06/07:6)

Texten är en artikel i Dagens Nyheter (s. okänd) av Tobias Billström. Billström meddelar tillsättandet av en utredning inom asylmottagningsområdet där bland annat sysselsättning, egenförsörjning, boende, Migrationsverkets samarbete och incitamentsstrukturer ska ses över.

3. Analysdel

I analysen kommer redskap för att undersöka innehåll och relationer i texterna att användas. Analysdelen inleds med en innehållslig undersökning av texternas verbkonstruktioner. Sedan följer en analys av meningarnas agenter och passivformer. Innehållsdelen av analysen avslutas med ett stycke om modalitetskonstruktioner. Analysen av textens relationer undersöks med hjälp av, tidigare nämnda modalitetskonstruktioner, i ett relationellt fokus. Textens attityder kommer även undersökas i samma avsnitt. Därefter följer en närläsning av varsin text från vardera period där texternas ramar och deltagare undersöks. Analysdelen avslutas med en undersökning av vissa ord i texterna vars betydelse har förändrats. Det analytiska begreppet för att beteckna en sådan

betydelseanalys är wording (Fairclough 1992:190ff). Kursiveringar i citaten är inte textförfattarens utan mina för att förtydliga exakt vad jag analyserat.

3.1 Ideationell (innehållslig) struktur

Tillstånd och processer

I avsnittet för metod klargjordes att en text har något att säga eller att det händer något d.v.s. texten har ett innehåll. En texts påstående, eller i textanalytisk terminologi – proposition uttrycker ett förlopp av något slag. Det är verben som styr förloppen och ett sätt att analysera vad som händer, vilket innehållet i texten är, är att undersöka verbförloppen eller verbprocesserna som de även kallas. Jag har valt att fokusera på de *finita* (böjda) verben i huvudsatsen (Gustafsson 2005). Konstruktioner som t ex. *'har gjort'*, *'kan/ska göra/s/*' och så vidare har uteslutits eftersom dessa grammatiska kategorier (modalverb, temporal hjälpverb och morfologiskt passiva former) ger en annan betydelse av processerna (Thurén 2008 pc).

Enligt Gustafssons undersökning av ett riksdagspolitiskt anförande av Barbro Holmberg (2005) beskriver Holmberg hur verkligheten ser ut med hjälp av tillståndsverb. Eftersom materialet för denna uppsats tillhör en liknande genre kan man förvänta sig att hitta tillståndsverb i samma funktion även i följande material, vilket analysen nedan kommer visa. Exempel på tillståndsverb i materialet från 94/95 är: ”Detta *är* Sverige som nation ensam om” (94/95:2), ”Sen lär de sig aldrig svenska och *är* alltså pantade från början”(94/95:1), ”Både Danmark och Schweiz *har* liksom Sverige visumkrav[...]”(94/95:5). Bland tillståndsverben i materialet från 06/07 förekommer till exempel konstruktioner som: ”Sverige *är* ett av de länder som har den mest generösa asylpolitiken” (06/07:1), ”Vi *behöver* få in ren arbetskraft, ”det goda exemplet”, [...]” (06/07:4), ”[...] men faktum *är* att ingen behöver bo med tio personer i en enrumslägenhet”(06/07:5).

Hellspong och Ledin (1997:130) förklarar skillnaden mellan händelse och handling med exemplet: *Lotta slängde maten* (handling) och *Lotta tappade maten* (händelse). Den som handlar har kontroll och kan påverka förändring medan en händelse (bara) händer någon, som då har en begränsad möjlighet att påverka förloppet. I de följande citaten lyfter jag fram typiska exempel på händelsekonstruktioner först från 94/95 och sedan från 06/07. ”I Schweiz *får* de fortsätta att vänta utan uppehållstillstånd [...]” (94/95:5), ”Det förändrade trycket när det gäller migrationen *visar* att det finns behov[...]”(94/95:2), ”En speciell grupp *hamnar* i strålkastarljuset” (94/95:3). ”Oavsett orsakerna till att de *kommer* hit kan de utgöra ett viktigt tillskott till vårt samhällsbygge” (06/07:3), ”På nationell nivå *pågår* självklart mycket”(06/07:2), ”[...] ensamstående *får* dela boende med några andra av samma kön” (06/07:5).

I handlingskonstruktionerna i materialet från båda perioderna är det generellt sett vanligt att politikern redogör för sin eller sitt partis politik vilket genererar många handlingsverb: ”Som ett svar på UNHCR:s vädjanden [...] *svarade* vi omgående med att ställa 920 platser [...] till UNHCR:s förfogande”(94/95:5), ”Regeringen *tar* nu första steget i ett reformarbete” (06/07:6), ”I vårpropositionen *kompletterade* vi det hela med instegsjobben, som innebär ännu en subvention” (06/07:2). Handlingsverb visar även vem som gör något i satsen (vem som är agent) eller om agenten är dold i en passivform (*Asyl ges till dem som behöver skydd*). För resultat av den analysen se avsnittet om agenter nedan.

I mentala processer presenteras en inre hållning hos en grupp eller en människa. Exempel från 94/95 är: ”Däremot *ser* jag att man kan effektivisera ärendehanteringens [...]” (94/95:2), ”I stället *funderar* han på ett slags statlig ’flyktingpeng’”. (94/95:1), ”[...] och vem *vet* vad som kan hända[...]”, ”Detta *accepterar* den svenska regeringen inte” (94/95:3). Jämförbara exempel från 06/07 är: ”För att bryta utanförskapet *menar* vi att det är centralt att det finns jobb för alla” (06/07:2), ”[...] blodiga attacker där antalet civila dödsoffer är stora *förskräcker* oss alla” (06/07:1), ”[...] för asylsökande med särskilda behov *anser* regeringen att det finns anledning att klargöra ansvarsfördelningen[...]” (06/07:6).

Verbkategorin handling skiljer sig från verbkategorin tillstånd och händelse. Med tillståndsverb fortsätter ett förhållande eller ett skeende att pågå oförändrat och kontrollen över tillståndsverben har den som har ordet, den som beskriver skeendet. En handling är avsiktlig och agenten kan påverka förloppet. En händelse sker och den som utsätts för händelsen kan inte påverka förloppet. Det verb en textförfattare väljer (ett tillståndsverb, ett handlingsverb eller ett händelseverb) har alltså stor inverkan på hur beskrivningen av verkligheten och hur deltagarna i texten konstrueras. Vad hade hänt med innehållet om textförfattaren valt att skriva: ”Oavsett orsakerna till att de *flyr/tar sig* hit kan de utgöra ett viktigt tillskott till vårt samhällsbygge” (06/07:3) i stället för *kommer hit*? Vad hade hänt med betydelsen av innehållet om textförfattaren valt att skriva: ”I Schweiz *väntar* de utan uppehållstillstånd [...]” (94/95:5) istället för *får* vänta. Händelseverben i dessa konstruktioner gör att flyktingen framstår som någon som hanteras och som det händer saker med. Gustafsson skriver att det: ”ofta ligger en handling i botten, men genom att framställa handlingen som en händelse kan agenten [...] undertryckas (2005:5). Att undertrycka agenter är ett vanligt grepp inom myndighetsdiskurs skriver Gustafsson (ibid). I materialet från båda perioderna är det även politikern, partiet, invånare i Sverige och en och annan utpekad debattör och inte flyktingen som uttrycker, tillåts uttrycka mentala processer. Flyktingar beskrivs alltså inte som kännande subjekt. Flyktingar kommer heller inte till tals direkt, vilket i och för sig kan bero på framställningsformen.

Undersökningen av process- eller tillståndsverb kan inte påvisa någon egentlig skillnad mellan perioderna 94/95 och 06/07. Tillståndsverb + händelseverb för 94/95 utgör 95 stycken jämfört med 134 stycken för 06/07. Mot detta står antalet handlingsverb som är avsevärt färre med 52 stycken för 94/95 och 48 stycken för 06/07. Antalet mentala processer är för 94/95 9 stycken och 16 stycken för 06/07. Två av texterna från 94/95 står en journalist för där tillståndsverb och händelseverb utgör 26 stycken mot 20 handlingsverb. I en av texterna från 06/07 där en journalist är textförfattare är förhållandet 20 stycken tillstånds- och händelseverb mot 7 handlingsverb. Att det inte går att utläsa någon nämnvärd skillnad mellan perioderna kan bero på att den genre som styr debattartikelformen och debattformen i Riksdagen är starkt normerad och väl etablerad.

Agenter

I analysen av vem som utför handlingar i verbkonstruktionerna är det övervägande politikern själv och regeringen som är agent. Detta uttrycks med *personliga pronomener* som *jag/vi*. I texterna där textförfattaren är en journalist dyker andra pronomener upp exempelvis *han*, efternamn (*Blomberg* och *Billström*) eller yrkestitlar ("*invandrar-/migrationsministern*"). Framställningsformen där politikern yttrar sig är genom citat, referat eller tanksträck ("– Nej, det är viktigt att vi har samma rätt för alla, betonar Leif Blomberg"). Tvärtom finns väldigt få fall då textförfattaren beskriver den debatterade som aktiv agent vilket även framkommer i Gustafssons undersökning (2005:5). I materialet från 94/95 sker detta en gång då Blomberg beskriver invandrares svenskstudier: "Idag avbryter 25 procent eller mer av *invandrarna* sin svenskundervisning" (94/95:1). Andra typer av agenter som inte är politikern själv, regeringen eller politiska organ som *invandrapolitiska kommittén*, är exempelvis *svenskar* och *svenska debattörer*, *kroatiska politiker* och *tjänstemän, länder och organisationer* som *Sverige, Schweiz, Serbien/Montenegro, EU* och *Amnesty*.

I materialet från 06/07 är flyktingen agent något fler gånger: "[...] fler *irakier* än någonsin flyr till Sverige"(06/07:1), "Under 2006 sökte 9065 *irakier* asyl i Sverige", "De allra flesta flyr till de länder som ligger nära [...]" (06/07:1)⁷, "Då kan de fortsätta inom samma bana som *de* hade hemifrån, åtminstone om *de* vill det"(06/07:2)⁸. Andra typer av agenter som inte är politikern själv, regeringen, politiska organ som *Miljöpartiet* är *grupper av människor* som barn boende i Rosengård, *egenföretagande kvinnor, svenskar* som arbetar utomlands under en period, *andra länder* som integrationsmässiga förebilder (*Kanada, USA och Australien*), *städer* som *Malmö* och en namngiven *debattör – Ilmar Reepalu*.

Som nämndes ovan talar ett litet antal handlingsverb för att texten i stället har desto fler

⁷ Irakier åsyftas.

⁸ Flyktingar och invandrare med yrkesutbildningarna jurist, lärare och vårdpersonal åsyftas

tillstånd och händelser. Vidare visar agentanalysen vilka det är som handlar och därmed har kontroll att påverka det sammanhang han eller hon är del i. Som exemplen ovan visar är det inte ofta flyktingen är agent eller beskrivs göra något positivt utan tendensen är att flykting knyts till ett register av handlingar som har negativa konnotationer (avbryter och flyr).

Passivum

Passivformen är vanlig i både materialet från 94/95 och 06/07. Exempel på detta är: ”Sedan rykten förekommit om att Kroatien tvingade bosnienkroater till Bosnien-Hercegovina *sändes* [...] representanter för regeringskansliet [...] för att undersöka saken” (94/95:3), ”[...] ”Den som *beviljats* uppehållstillstånd *erbjuds* en bostad [...]” (06/07:5), ”Därför *görs* nu en förstärkning av Migrationsverket [...]”(06/07:3). Passivformerna kan vara specifika för framställningsformen som ett vanligt inslag i denna genre. Men passivformen döljer även agenten som i flera fall i materialet är politikern tillsammans med regeringen. Förekomsten av passiva handlingsverb som står i en så kallad modalitetskonstruktion kommer att analyseras i nästa avsnitt.

Ideationell modalitet

Hellspång och Ledin (1997:133f, 151, 155) tar upp modalitet i en fortsättning på de, i metodavsnittet definierade begreppen tema och proposition. Tema innebär det en text övergripande handlar om och proposition vad en mening kommer fram till. Dessa två byggstenar skapar tillsammans en textvärld, en verklighetsbeskrivning. Modalitet innebär det sätt ett påstående förhåller sig till det uttryckta. Inom språkvetenskap skiljer man på *faktisk* och *icke-faktisk* modalitet. Faktisk modalitet uttrycker ett faktum, exempelvis *asylsystemet är inhumant*. Det rör sig om icke-faktisk modalitet när något uttrycks som: troligt eller tänkbart exempelvis *asylsystemet är sannolikt inhumant* eller *asylsystemet kan vara inhumant*. Något som uttrycks hypotetiskt som: *om asylsystemet är inhumant får det konsekvenser* är även det en icke-faktisk modalitet. Uttrycker ett påstående att: *asylsystemet ska/bör/måste vara inhuman* rör det sig också om icke-faktiskt modalitet. Analytiskt delar författarna in de icke-faktiska modaliteterna i tre kategorier: sannolikhet, antagande, behövlighet. Modalitet urskiljer bland annat med vilken (o)-säkerhet något uttrycks i en text men uttrycker även typen av sociala relationer mellan deltagarna i texten. Modalitet kan följaktligen tolkas dels innehållsmässigt, som i nästkommande stycke, dels interpersonellt som i nästkommande avsnitt. Föremål för analysen är modalverb som exempelvis *bör vara* som är en variant på *är*.

I följande citat från materialets båda perioder slår textförfattaren fast fakta vilka är tydliga

exempel på faktisk modalitet. Säkerheten i det påstådda är stor. ”Sverige har haft och har en bred parlamentarisk förankring och gemensam syn när det gäller flykting- och invandringspolitiken” (94/95:2), ”Via olika diplomatiska kanaler har länderna försökt påverka Serbien/Montenegro att agera i enlighet med folkrätten [...]” (94/95:5). ”Den harmoniseringsprocess EU befinner sig i, med en målsättning om ett gemensamt asylsystem 2010, kommer därför regeringen att ta mycket aktiv del i.” (06/07:1), ”Förklaringen till det som hände i Rosengård är hög arbetslöshet, trångboddhet som gör att barn inte vill vara hemma och föräldrar som är så pass passiva att de inte riktigt har kontroll över [...] barnen [...]” (06/07:2) och ”Det är klart att det finns vissa skillnader mellan deras invandring och vår. Vi har bara flyktinginvandring.” (06/07:2). Textförfattarna uttrycker sig som en politiker i många fall förväntas göra, med stor säkerhet.

I följande citat blir en annan bild tydlig eftersom textförfattarna använder sannolikhets- och antagandeuttryck. Det påstådda framstår som mycket mera osäkert än faktiska uttryck. Exempel från 94/95 är: ”När de kommer *kanske* de möts av korta handläggningstider i stället för en ny amnesti och ytterligare människor har hamnat i en svår situation.” (94/95:5). Här uttrycker textförfattaren sig osäkert, påståendet är en reservation. Textförfattaren undertrycker även sin egen delaktighet i påståendet genom att använda en passiv form när han skriver ’de möts av korta handläggningstider’. Textförfattaren försöker undertrycka sitt inflytande och ansvar över situationen och innehållet fokuserar istället de som kommer hit och vad som kommer hända dem. Med andra ordval som exempelvis *När de kommer till Sverige är det inte omöjligt att vi möter dem med ändrade* bestämmelser och så vidare. Blomberg vill påskina att han inte kan påverka situationen med handläggningstider, vilket en invandrarminister rimligen borde kunna. Ett annat exempel från 94/95 är: ”-*Om* en kommun får ta emot väldigt många flyktingar och drabbas av höga kostnader på grund av arbetslösheten, *så* måste vi fundera på om vi kan bära kostnaderna solidariskt via kommunala utjämningsbidrag” (94/95:1). Här uttrycks påståendet hypotetiskt vilket är på sin plats eftersom uttalandet är ett resonemang om en möjlig förändring i statliga bidrag till kommuner.

I materialet från 06/07 finns vidare icke-faktiska konstruktioner som är innehållsmässigt svävande och därmed svårtolkade: ”Regeringen är redan i färd med att göra de förberedelser som *kan göras* för att möta de behov som den ökade inströmningen innebär [...]” (06/07:1). Vad det är som kan göras får läsaren inte veta och vilka behov det rör sig om nämns inte. Det passiva -s:et tar bort effekten av regeringen som agent. *Kan*:et i sammanhanget ger även en undertext av att gränsen är nådd, inte nödvändigtvis resursmässigt utan för vad regeringen/Sverige vill ta på sig. Kan en förklaringsmöjlighet som Gustafsson formulerat att vill hålla distansen till innehållet och de inblandade människorna och helt enkelt: ”inte säga för mycket” (2005:5). Ett annat svårtolkat

citat där jag som läsare får en känsla av att textförfattaren redan har svaret är: ”Därför ska utredningen undersöka hur förändringar av asylsökandes boende *kan* öka möjligheterna till sysselsättning och egenförsörjning genom att belysa incitament för den enskilde att bosätta sig i regioner som har goda förutsättningar för att finna både bostad och arbete eller utbildning.”(06/07:6). Den modala formen ”*kan*” fyller ingen funktion av sannolikhet i denna mening. Uttrycker sig en politiker så kan följden bli att läsarens förtroende för den demokratiska processen undergrävs.

I materialet från 94/95, speciellt i en av texterna (94/95:6), är icke-faktiska modaliteter som uttrycker behövlighet mycket vanliga. I många fall är den modala konstruktionen formmässigt passande då det t ex kan handla om retoriska frågor om hur politiken ska utvecklas: ”Ska barnkonventionens portalparagraf [...] i någon form skrivas in i utlänningslagen [...]?” (94/95:6), ”[...] erfarenheter [...] borde kunna utgöra ett konstruktivt underlag[...]” (94/95:6), ”Alla [...] andra [...] borde också ta tillfället i akt och bidra till debatten” (94/95:6). I materialet från 06/07 är dessa konstruktioner inte fullt så vanliga men används på ett jämförbart sätt när ett initierat utredningsarbete presenteras: ”Utgångspunkten för översynen är att mottagandet ska bidra till en rättsäker, effektiv och human asylprocess [...]”(06/07:6), ”Migrationsverkets samverkan med andra relevanta aktörer, som till exempel Arbetsförmedlingen, ska också övervägas.” (06/07:6)

Hellspong och Leding skriver att det som ligger bakom behövlighetskonstruktioner kan vara moralens, känslans eller nyttans krav (1997:134). Vissa av *ska/bör/måste* -konstruktionerna framstår som konstiga i sammanhanget eftersom de förvirrar textens innehåll och gör den svårläst. Samma förhållande blir tydligt i Gustafssons undersökning där hon skriver att en text med tolkningssvårigheter tappar i trovärdighet och uppmuntrar läsaren till en läsning mot texten (Gustafsson 2005:5f). Sådana brister i trovärdighet som genererar motläsning av texten blir tydligt i följande citat från 94/95: ”Det första vi måste göra är att ge invandrarna svenska språket”. Det är alltså behövligt att vi svenskar ska ge vårt språk till de andra. Behövligheten att lära sig ett lands språk är i och för sig gångbar men det är inte det citatet uttrycker utan snarare att svenskar styr integrationen. Konstigheter från materialet 06/07 framkommer i följande exempel: ”Vi ska återkomma med incitament som gäller den enskilde personen för att personen också ska kunna välja så rätt som möjligt utifrån arbetsmarknadsläget”. Hur ska ett sådant påstående tolkas? Det är behövligt med incitament för att personen ska välja rätt. Vad det rätta valet är bestäms av en yttre omständighet – arbetsmarknaden. Är det rimligt att tolka påståendet som att det handlar om incitament för att stärka alla individens rätt till fria val? Handlar påståendet om strategi från regeringens sida att med incitament styra människor bort från storstäder utan att bli anklagade för kommunarrest? Ytterligare exempel är: ”Sverige tar ett stort ansvar. Det anser vi är korrekt

eftersom Sverige ska ha ett generöst flyktingmottagande med en human flyktingpolitik [...]”. Skälet eller skälen till att Sverige ska ha ett generöst flyktingmottagande visas inte för läsaren och den som läser artikel får fylla i luckan själv. Möjliga skäl skulle kunna vara moral eller solidaritet och empati eller en strategi att inte lova för mycket.

3.2 Interpersonell (social) struktur

I avsnittet för metod förklarades att en text skapar en relation till sin läsare d.v.s. texten är en del av en social situation. Texten talar med olika medel om för läsaren hur texten ska läsas och förstås. Dessa riktlinjer består av språkhandlingar, attityder och ramar. I en interpersonell analys sammanlänkas och tolkas språkhandlingarna med attityder och ramar. I en sådan analys kan man säga något om det som ”händer mellan raderna” i anknytning till textens ämne, de personer eller grupper som är inblandade, textens inställning till läsaren och även textförfattarens inställning till sig själv eller det hon eller han företräder.

Interpersonell modalitet och attityder

I detta avsnitt kommer jag med exempel visa hur modala konstruktioner framställs i texterna med fokus på maktrelationer och textförfattarens attityder (Hellspong & Ledin 1997:134, 169f). Jag använder texten 94/95:2 som exempel från materialets tidigare period. I exemplet råder maktobalans: ”Som jag ser det påverkar samhällsekonomin i ett långsiktigt perspektiv [...] invandringen, t.ex. hur väl invandrarna *kan* integreras i arbetslivet”. Det är samhällsekonomin och arbetslivet som är de aktiva ingredienserna i detta påstående. Integration är något som möjligen kan hända invandraren från en position långt från individen (i samhällsekonomin). Det råder dock inget tvivel om att det är Blomberg som är avsändaren av påståendet när han skriver ”som jag ser det”.

I följande exempel från texten 06/07:3 blir en viss attityd tydlig: ”De som kommer hit är oftast i initiativrika människor, med drivkraft och ambitioner. Vi *måste* ta till vara deras styrkor och inte förblindas av vissas behov av stöd efter traumatiska upplevelser”. Budskapet är att det är behövligt att vi svenskar ser lönsamheten i invandring och inte de som är traumatiserade. Det är inte svårt att länka samman mening ett och två som att de som bär på trauman är mindre önskvärda och att de andra är fungerande, potentialt vinstgivande människor. Attityden som blir tydlig är att människovärde formuleras i ekonomiska termer.

Deltagare

I detta avsnitt kommer jag med exempel undersöka texternas ramar med syftet att urskilja hur

textens deltagare representeras. Termen deltagare handlar inte om grammatiska agenter utan hur de som deltar och de som berörs i texterna framställs och relationer dem emellan. Jag använder mig av en tankemodell med uppdelning mellan *debattörer* och *de debatterade* och vidare en uppdelning utifrån om uttrycken för deltagare är *tydliga* eller *otydliga*. Jag undersöker vidare om propositionen är *generell* eller *specifik* och om *närhet* eller *distans* råder i relationen mellan den som säger något (debattören) och den den säger något om (den debatterade). En följdfråga blir vilken effekt otydlighet kan ha på maktrelationer och läsarens förståelse av texten (Hellspong & Ledin 1997:172). Som exempel i den fortsatta analysen, fokuserar jag två texter från vardera period (bilaga 3 och 4), för den tidigare perioden är det text 94/95:2 och för den senare perioden är det text 06/07:3 som är föremål för analysen.

94/95:2

Texten 94/95:2 är en debattartikel från Expressen där Leif Blombergs har som syfte att bemöta kritik från Anita Klum (generalsekreterare för Amnesty i Sverige). Tydliga namngivna debattörerna i texten är Blomberg och Klum. Blomberg är generellt tydlig med att markera sin egen närvaro i texten och tillskriva sig själv påståenden om sin politik och sitt beslutsfattande. En anledning till detta kan även vara den argumenterande formen. Textens syfte är att ge svar på tal på, vad det verkar, salt kritik av både honom som invandrarminister och hans politik: ”Jag förstår faktiskt inte hennes oro” (Anita Klum har blivit presenterad i en tidigare mening), ”Min syn på politiken är densamma som i [...] propositionen ’Aktiv flykting och immigrationspolitik’”, ”Det har inte blivit svårare för de människor som är i behov av skydd sedan jag blev invandrarminister”.

Olika formuleringar med det personliga pronomenet *vi* bildar, när det används, otydliga debattörsgrupper. *Vi* innebär en komplikation skriver Hellspong och Ledin. Ett *vi* kan innebära en mångtydighet då det inte är självklart vilka textförfattaren räknar in förutom sig själv (1997:174). Exempelen med *vi* är vanliga i texten och några är tydliga men de flesta är otydliga. Några av de otydliga är lätta att tolka medan de flesta är svårtolkade. Ett lättolkat (otydligt) exempel med *vi* är: ”Där är vi inte överens?”. Blomberg refererar, i meningen innan, Anita Klums kritik om Sveriges viseringskrav. Ett svårtolkat exempel är: ”Vi måste alltså bedöma hur invandringen påverkar samhällsekonomin och möjligheten till integration i det svenska samhället”. Påståendet är svårt att förstå och olika läsningar av vilka *vi* är för med sig helt olika situationer. *Vi*et kan alternativt innebära regeringspolitiker/makthavare och påståendet kan tolkas som, ett i och för sig paternalistiskt, men dock ett politiskt strategiskt uttalande. Låses *vi*et som mer inkluderande, som t ex alla vi tidningsläsare/svenska medborgare blir tolkningsramen en

annan. Påståendet innebär nämligen en föreskrift att det är behövligt att *vi* (svenska medborgare) bedömer utlänningarnas ekonomiska inverkan. Gemene man kan inte förväntas ha tillräcklig kunskap om samhällsekonomiska svängningar och den egna eller den närliggande ekonomiska situationen kan då bli den aktuella. I denna tolkning kan jag som privatperson alltså tillåtas titta i min egen plånbok och fälla domen att jag och resten av svenska folket inte har råd med invandrare. En läsning i detta perspektiv för med sig en maktmässig asymmetri mellan de som är svenskar och de som inte är det. *V*:et är otydligt men ett tydligare *vi och dom*-perspektiv går nästan inte att hitta.

En ytterligare konstighet i detta citat är den syn på integration som finns i formuleringen: ”[...] hur invandringen påverkar samhällsekonomin och möjligheten till integration [...]”. En möjlig läsning är att invandring påverkar ekonomin som i sin tur påverkar integration. Kontentan för propositionen är: dålig ekonomi ger dålig integration. Tolkningen att invandring påverkar möjligheten till integration är fullt lika möjlig. Vad betyder det? Det finns en lucka i citatet och läsaren får själv fylla i. Det kallas att texten brister i koherens – sammanhang på innehållsplanet. Läsningen att invandringen påverkar möjligheten till integration, skulle kunna tolkas som att det finns ett visst mått av integration: Har vi mycket invandring krymper resurserna på integrationskontot. Påståendet andas i denna tolkning restriktivitet: Bäst vore det om vi inte hade så mycket invandring så vi kunde lägga integration på hög och använda den främst på oss själva, vi som är svenskar som har första tjing. Är det rimligt att se integration som en resurs, likt pengar, som är ändlig? Vad är syftet med integration – att vi behöver den själva eller att integration blir aktuell när samhället förändras? Blomberg undantar humanitärt betingad och konventionsrelaterad invandring i meningen innan citatet, det är övrig invandring som är aktuell. Trots det är påståendet svärbegripligt. Blomberg kanske avsåg något helt annat eller så var påståendet i endera tolkning på sin plats i den situationen 1995.

Generellt är beskrivningen av de debatterade otydlig. Tydligheten när de debatterade beskrivs som människor, asylsökande, personer eller invandrare är dock större än när de debatterade beskrivs som ”de” eller som en företeelse som invandring. De debatterade framträder i följande citat som även användes innan: ”Det har inte blivit svårare för de *människor* som är i behov av skydd sedan jag blev invandrarminister”. De debatterade framställs som människor som har behov av skydd. Påståendet är av en generell art eftersom Blomberg inte gör ytterligare specifikationer. Budskapet är att han inte har skärpt reglerna för asylförfarandet. I detta generella påstående kallas de debatterade för ”människor” vilket är en relativt tydlig beskrivning. Följande citat visar på en större formalitet eftersom det också handlar mer om den faktiska situationen i Sverige: ”Det har kommit många *asylsökande* hit som sedan har tillbringat lång tid i Sverige, trots

att deras individuella skyddsbehov inte varit särskilt starka”. Det rör sig inte längre om människor utan det formella omtalet asylsökande. I enlighet med vad Gustafsson skriver är det vanligt i myndighetsdiskurs att distansera sig från negativa handlingar (2005:5), i detta fall avvisning/utvisning. Två stycken ned i texten går Blomberg in på kopplingen mellan flyktingpolitik och biståndspolitik för att mildra katastrofers konsekvenser: ”Det kan innebära hjälp med bl.a. bostäder, mat, medicin – och därmed att färre *människor* tvingas på flykt”. Påståendet är ett principiellt resonemang eftersom situationen inte knyts till en verklig händelse utan en möjlig. Här kallar Blomberg de berörda deltagarna för människor igen vilket innebär en helt annan associationsvärld för den som läser. Ordet människa sammankopplas med känslor och behov vilket ett begrepp som asylsökande inte gör.

Följande exempel som ovan presenterats med tanke på debattörens attityd kan är även intressant med tanke på de debatterade: ”Vi måste alltså bedöma hur invandringen påverkar samhällsekonomin och möjligheten till integration i det svenska samhället.” Benämningen ”invandringen” är en nominalisering⁹ som döljer en kollektivt ihopslagen grupp människor – invandrare. Att textförfattaren väljer att uttryck sig så kan vara en strategi för att skapa distans. I texten finns även exempel på hur den debatterade omnämns vilket för med sig andra riktlinjer till läsaren: ”Man måste undvika att personer som redan före ankomsten till Sverige åtnjutit skydd eller av andra skäl inte bör komma i fråga för tillstånd här, inte kommer att vistas långa tider i vårt mottagningssystem”. I citatet framställs den debatterade som en *person* vilket ger en tydligare bild än om termen asylsökande använts. Citatet innebär även en större närhet mellan debattören och den debatterade än vad som vore fallet om t ex. termen asylsökande hade använts i stället för ordet person. Men formuleringen ”åtnjutit skydd” får hela stycket att framstå som ett juridiskt resonemang som bär med sig läsningföreskriften stor distans mellan inblandade parter. Med den obestämda referensen *man* uttrycker även Blomberg otydlighet om vem som tar dessa beslut, vilket säkerligen kunde vara en reell fråga i Migrationsverkets organisation. Det lilla ordet ”vårt” i slutet av citatet kan tolkas som en vi/de- markering för vi – svenskar med vår fungerande statsapparat och de andra som systemet är byggt för. Maktbalansen mellan vi och de andra är påfallande asymmetrisk.

06/07:3

Texten från 06/07 är en debattartikel från Östgöta Correspondenten med avsändarna moderaterna Tobias Billström och ordföranden i socialförsäkringsutskottet – Gunnar Axén. Artikeln med rubriken ”Migration – en framtidsfråga för Sverige”, handlar om Sveriges

⁹ När ett verb görs om till ett substantiv. T.ex. asylsökande, flykting, invandring, ensamkommande o.s.v.

arbetsmarknad, dess utveckling och förhållande till invandring bakåt och framåt i tiden. Artikeln tar även upp invandring och statens förhållande till landets kommuner. Författarna själva är i stort sett osynliga i texten vilket ger en text med distans till läsaren. Den institution som istället är tydlig framför författarna är regeringen: ”För regeringen är det grundläggande att värna rätten att söka asyl [...]”, ”När regeringen nu höjer ersättningarna hoppas vi att fler kommuner ställer upp och tar emot ensamkommande barn [...]”.

I likhet med texten 94/95:2 förekommer otydliga *vi*-formuleringar. Ett exempel på detta är: ”Vi måste ständigt våga förnya [...] för att[...] inte halka efter eller bli omsprungna av andra länder med en mer kreativ miljö”. *Vi*:et är otydligt (kan tolkas som svenska folket, regeringspolitiker, tidningsläsare och/eller östgötska entreprenörer) men författarna kommunicerar en tydlig föreskrift/identitet för mottagarna och de debatterade med meningens avslutning ’en mer kreativ miljö’, där *värdefulla kreativa människor* hellre vill vara underförstås. Genom en historieskrivning slår författarna fast vad migration historiskt inneburit för svenskar: ”Vi har en lång historia av detta i Sverige, både när det gäller de valloner som flyttade till Sverige på 1600-talet och i hög grad bidrog till den tidiga industriella utvecklingen och de många svenska som på 1800-talet utvandrade till Amerika för att där odla upp och bruka jorden.” Citatet börjar i ett inkluderande, gemenskapsskapande *vi* som kan tänkas innefatta både författarna och svenska folket bakåt och framåt i tiden genom vår historia. Närheten byts i ett tydligt utifrånperspektiv redan i nästa passage då vallonerna inte kommer *hit/till oss* utan till Sverige. Författarna vill bli lästa som kunniga historiker i stället för del av en levande gemenskap. Författarna fortsätter historieboksramen citatet igenom och den blir särskilt tydligt i ’de många svenskar’. En historiker kan även tänkas ha en del i övrigt att önska över den bild författarna för fram av utvandringen till Amerika. Författarna beskriver deltagarna i emigration över Atlanten som banbrytande, frivilliga agrala entreprenörer och inte av missväxt och fattigdom svälthotade bönder. Författarna beskriver även utvandringen som ett steg ut i världen där jorden väntar på att bli brukad. Beskrivningen är ensidig, felaktig och maktmässigt asymmetrisk.

TVå grupper av deltagare representeras tidigt i texten. Det rör sig om en grupp ’åldrande befolkning’ och en grupp ’personalbehov’ i citatet: ”En åldrande befolkning kommer att skapa ett ökat personalbehov inom vården, omsorgen och tjänstesektorn [...]”. Detta är en distanserad, otydlig men professionell beskrivning av vilka det rör sig om. Däremot är maktförhållandet tydligt grupperna emellan. Personalbehovets syfte är att ta hand om den åldrande befolkningen. I nästa citat nyanseras deltagarna något men är fortfarande otydliga och framför allt sekundära till temat – arbetsmarknaden: ”Till detta kommer behovet att utveckla [...] svensk arbetsmarknad för att göra det möjligt för människor att förverkliga nya idéer [...] så att nya jobb kan växa fram.”

Det är människor det handlar om här och inte personalbehov. Men föreskriften vad människor ska göra är att de ska omsätta sina idéer så att det bildas nya jobb. Människan attribueras endast som kreativa entreprenörer. Tidigt i texten blir ännu en deltagargrupp mycket tydlig: ”Precis som duktiga svenskar väljer att resa ut i världen och arbeta [...] och bidra till välståndsutvecklingen [...] ska vi välkomna dem som vill berika svensk arbetsmarknad [...]” Tydligt handlar det om svenskar som även är duktiga. Hellspong och Ledin (1997:170) förklarar att positiva och negativa värdeord även signalerar attityder och sociala relationer i en text. De skriver att ”värdeord är tydligt inriktade mot att påverka andras hållning och handlande [...]” och ”att de kan visa på en värdegemenskap som redan finns mellan deltagarna”. Citatet om duktiga svenskar ovan är ett bra exempel på både attitydpåverkan och värdegemenskap mellan sändaren och de tänkta mottagarna. I påståendets ’dem’ återfinner vi den otydliga grupp som är objekt för framställningen. Läsaren får inga specifikationer vilka det är förutom att de är välkomna hit om de berikar arbetsmarknaden. Författarnas avsikter för vem som är mottagaren/läsaren av texten går dock inte att missta sig på: någon som är egenföretagare och/eller värdesätter tillväxt genom entreprenörskap.

Än har inte invandrare eller flyktingar nämnts i texten. Författarna fortsätter att måla upp ett scenario med en globalt rörlig arbetsmarknad: ”För vissa handlar det om cirkulär migration, [...] att man reser iväg och jobbar några år [...] – för andra blir flytten permanent”. *Vissa* (av vad?) och *man* kan lika gärna handla om duktiga svenskar som flyttar utomlands ett tag eller blir kvar eller om andra som kommer hit under samma förhållanden. Författarna fokuserar vidare det de kallar cirkulär migration. Författarna lämnar de andra vars flytt blir permanent och därmed de associationer av flykt och fattigdom som kunnat läsas in. På samma sätt som Blomberg som uttryckte sig tydligare om de debatterade i principiella, ofarliga påståenden, gör även Billström och Axén: ”Möjligheten för *människor* att arbeta och skapa sig en framtid i ett annat land ska vara stor i även i framtiden”. Ett så pass generellt uttalande ställer heller inga krav på avsändaren. I följande citat förklarar författarna att: ”En annan del av migrationsområdet rör dem som mer eller mindre tvingas iväg från sina hem.” och läsaren får här en vink om att det finns ett annat perspektiv på migration än arbete. I mening därpå kliver den debatterade fram relativt tydligt: ”Just nu handlar det[...] om många som lämnar Irak för att söka asyl och skapa sig ett bättre liv här”. *Dem/ många som lämnar Irak* kallas inte direkt flyktingar, de flyr inte utan *tvingas lämna*. *Söka asyl* är en delhandling i att skapa sig ett bättre liv. Alla dessa formuleringar pekar på att normalisera förflyttningen av människor från Irak, få det att låta som en del av den personligen önskade och arbetsmarknadsmässigt önskvärda arbetskraftsmigrationen som berörts tidigare i texten.

I följande citat beskrivs de debatterade med tydliga föreskrifter: ”De som kommer hit är oftast initiativrika människor, med drivkraft och ambitioner. Vi måste ta tillvara deras styrkor och inte förblindas av vissas behov av stöd efter traumatiska upplevelser”. Perspektivet är tydligt uppdelat i vi och de med en vid första ögonkastet positiv och nyttobetonad attityd. Det lilla ordet ’oftast’ skvallrar om att författarna (vill visa att de) besitter kunskap och erfarenhet att uttala sig om invandrade individers personlighetsdrag. Det uppstår dock ett dikotomi mellan de som beskrivs som *vissa* med *behov av stöd* efter trauma och de andra initiativrika och ambitiösa. Förhållandet kan även uppdelas i fungerande/icke-fungerande, önskvärda/icke-önskvärda, användbara/oanvändbara människor. Det är även behövligt att (författarna, regeringspolitiker, svenska folket, tidningsläsare och/eller östgötska entreprenörer) inte förblindas, berövas omdömet, förvillas eller förhäxas av de människor som är traumatiserade¹⁰. Det finns något hotfullt i de människor som har behov efter trauma. Att *vissa* eller några bland dessa människor kan utgöra ett förblindande hot är svårt att tro. Det finns alltså en underförståddhet i texten att det inte rör sig om vissa utan många traumatiserade människor och det är inte bara hotfullt utan även dåligt för Sverige.

En ny deltagargrupp beskrivs i följande citat, som är kopplat till det påstående om att regeringen värnar rätten att söka asyl: ”Särskilt när det gäller stora grupper som kommer till oss, där många dessutom är minderåriga, är det synnerligen viktigt att mottagandet och prövningen fungerar på bästa sätt.” En lucka i författarnas riktlinjer till läsaren om vilka de *stora grupper som kommer till oss* består av lämnar läsaren att själv fylla i för att få sammanhang i texten. Möjliga läsningar kan vara *stora grupper* av initiativrika irakier, krigsskadade flyktingar, suspekta muslimer och så vidare. Den i övrigt juridiska jargongen i påståendet med de formella termerna *minderåriga* och *synnerligen* ger en abstrakt beskrivning med distans mellan textförfattarna och både de debatterade och läsaren. Här beskrivs barn och ungdomar alltså som minderåriga. Däremot får dessa debatterade tydligt ta plats i det fortsatta resonemanget om ersättningar till kommuner som tecknar avtal om att ta emot dem: ”För att mottagandet av de ensamkommande ungdomarna ska fungera föreslår nu regeringen höjda ersättningar till de kommuner som har avtal [...] om att ta emot ensamkommande asylsökande barn och ungdomar. Tydligheten, den dubbla attributeringen (*ensamkommande och asylsökande*) av barn och ungdomar kan tolkas som samvetsgrundad påtryckning på kommunerna att ta sitt ansvar. Det handlar ju inte i första hand om människorna utan om hanteringen av dem. Hela artikeln skulle kunna tolkas som en inbäddning av flyktingmottagande där författarna gör påtryckningar med mindre negativt associerade bevekelsegrunder som potentiell arbetskraft, principer om globalt öppna gränser, hur historiskt

¹⁰ Synonymer av ordet ”förblinda” enligt Bonniers Synonymordbok (2006)

naturligt invandring är för oss svenskar och att vi blir äldre och behöver personalresurser för att klara samhällsutvecklingen.

Wording

I texter från 06/07 träder de debatterade ibland fram i ordet *nyanländ* vilket inte återfinns i texterna från 94/95. Ett exempel från Billströms och Axéns text är följande citat: ”Om de nyanlända snabbt kan få besked om sin framtid och komma in på arbetsmarknaden är mycket vunnet för alla”. Ett begrepp att jämföra med är termen *de facto - flyktingar* som återfinns i texterna från 94/95 men inte i de senare. Begreppet hörde samman med 1989 års Utlänningslag och gav de personer som inte ville återvända på grund av det politiska läget i landet rätt att söka asyl med en reservation att vägra asyl med hänsyn till arbets- och bostadsmarknaden. Termen togs bort ur lagen 1997. Vad ordet *nyanländ* gäller fångar det endast in att de som ingår i begreppet nyligen har kommit hit. Ordet säger inget om anledningen till vistelsen i Sverige (jfr flykting), det säger inget om den vad de som ingår i begreppet har företagit sig (jfr asylsökande). Begreppet är anonymt, associationsfritt, informationsfattigt och otydligt. I det avslutande avsnittet nedan kommer det analytiska redskap för nya ord och begrepp ytterligare fokuseras.

Wording är det begrepp som Fairclough (1992) presenterar för att beskriva processen i ords betydelse. Fairclough föredrar ordet *wording* framför ordet *vokabulär*. Han menar att ett språk skulle ha *en* vokabulär som är tryckt i *en* ordbok över språket är begränsande eftersom det finns många vokabulärer som används inom olika områden, institutioner, perspektiv och värderingsgemenskaper. Wording fokuserar analytiskt bland annat på att urskilja olika *erfarenhetsdomäners* bruk av ord och dess betydelse eftersom ”Different perspectives on domains of experience entail different ways of wording them [...]”. Ett annat sätt som signalerar *wording*-process är att det existerar en hel massa ord för att beskriva samma sak/företeelse eller så kan det röra sig om *rewording*: “[...] new wordings which are set up as alternative to, and oposition to, existing ones”. Ett välkänt exempel på *rewording* är när terrorist istället kallas frihetskämpe eller tvärtom skriver Fairclough. Dessa förändringar kan vara ett tecken på social och kulturell förändring (se 1.1) vilket innebär ideologiska och politiska kamper (1992:76f, 190f, 194). Ordet *nyanländ* är troligtvis en *rewording*. Nyanländ kan ha uppstått inom erfarenhetsdomänen Migrationsverket där tjänstemän har bedömt att de människor som söker asyl inte kan klassificeras som flyktingar men inte heller kan avvisas på grund av situationen i Irak. Kan det vara ett ord som betecknar asylskäl på humanitär grund? Nyanländ kan vara en *rewording* som formats av regeringen för att i anknytning till etablerandet av ”arbetslinje”-politiken komma ifrån de bibetydelser av behov och utsatthet som ordet flykting identifikationsmässigt bär med sig, för

att kunna ställa krav på individen. Kan ordet härstamma från kommuner med introduktionsprogram eller intresseorganisationer med syftet att försöka undvika att flyktingskapet, av det omgivande samhällets attityder, ska stämpla en människa som fått uppehållstillstånd till en offerroll som understryker avståndet till arbete och integration i samhället? Ett annat exempel på som kan vara wording eller rewording som jag hittat är att ministern 94/95 kallades invandrarminister och ministern av idag är migrationsminister. Att olika perspektiv ligger bakom olika sätt att uttrycka sig (jmf citatet ovan om domains of experience) kan vara en förklaring till förändringen av ministertiteln. Kan ett ställningstagande att flytta fokus från flyktingskap i ett perspektiv om internationell solidaritet till fokus på befolkningsmässig rörlighet i ett globaliseringsperspektiv vara en förklaring?

4. Diskussion

I avsnittet för teori förklarades den modell med tre fält som ligger till grund för Faircloughs diskursanalys. I detta avsnitt kommer analysdelens resultat föras över till de två andra fälten nämligen den diskursiva och den sociala praktiken. Analysdelen bestod ju av en textanalys med ideationella och interpersonella utgångspunkter. Jag kunde i textmaterialet konstatera ett antal egenskaper som jag nu lyfter vidare genom att dela in dem i ett antal olika diskurser. På så vis upprättar jag de diskursordningar jag menar gäller. Därefter ska det mittersta fältet kopplas ihop med det (yttersta fältet) bredare sammanhang som utgör samhället. Här kommer diskursordningarnas påverkan på samhället diskuteras. Mina forskningsfrågor om vilka diskursiva likheter och skillnader som finns i regeringspolitikernas debattytringar som följde kriget på Balkan och kriget i Irak, hur de märks i samhället och hur en kritisk diskursanalys kan bidra till förändring av ojämlikhet kommer besvaras.

4.1 Diskursiv praktik

Diskursordningarna perioderna 94/95 och 06/07 har både likheter och skillnader. Först kommer jag fokusera på likheterna och därefter skillnaderna. Att undersöka den diskursiva praktiken innefattar hur diskursiva mönster uppstår och omsätts genom användning av språket. Ett sådant diskursivt förhållande som återkommer i båda perioderna är det sätt textförfattarna systematiskt använder sig av vissa innehållsliga och interpersonella konstruktioner. Författarnas språkanvändning i texterna bidrar till att återskapa en myndighetsdiskurs som kännetecknas av bl.a. fler tillstånds- och händelseverb än handlingsverb och ett urval för vilka som uttrycker mentala processer. I min analys visade jag hur regeringspolitiker med tillståndsverben slår fast hur verkligheten är, med händelseverben undertrycker möjligheten till handlingsverb. Utan

handlingsverb kan agenter som har kontroll att påverka förlopp undvikas vilket innebär att textförfattarens inflytande ökar. Min analys visade även att passivformen som döljer agenter och att textförfattarna i mentala processerna undantar sig själv och sin egen grupp att uttrycka inre hållningar och känslor var vanligt. På ett interpersonellt plan utgörs myndighetsdiskursen av den generellt distanserade hållningen till de debatterade, otydligheten om vilka människor det handlar om i specifika uttalanden och de många nominaliseringarna som ”asylsökande”, ”flykting”, ”invandring” och ”ensamkommande”. Dessa språkliga medvetna och omedvetna strategier försätter flyktinggruppen i ett läge där kontroll och påverkan på verklighetsbeskrivningen och framställningen av sig själva är mycket begränsad. Myndighetsdiskursen gör texterna statiska och fulla av positioneringar där politikern använder sin makt för att slå fast hur verkligheten och deltagarna är. En del av det flyktingpolitiska fältets diskurs består alltså av myndighetsdiskursen som båda perioderna ansluter sig till.

En annan likhet mellan perioderna är med den enighet om generositet som politikerna vill beskriva svensk flyktingpolitik. Detta blir tydligt i följande exempel från min analys: ”Sverige har haft och har en bred parlamentarisk förankring och gemensam syn när det gäller flykting- och invandringspolitiken” där ord som humanitär och solidarisk följer i någon mening efter (94/95:2) och ”Sverige tar ett stort ansvar. Det anser vi är korrekt eftersom Sverige ska ha ett generöst flyktingmottagande med en human flyktingpolitik [...]” (06/07:1) där behövligheten av ett generöst flyktingmottagande uttrycks med styrka men inte specificeras eller motiveras närmare. Diskursen skulle kunna kallas en identitetsdiskurs som teoretiskt kan dras till en föreställning om *vi och dom*. Mer om denna koppling i avsnittet om social praktik (4.2).

En tredje likhet mellan perioderna är att politikerna framställer de flyktinggrupper som faktiskt kommer hit som icke-önskvärda eller felaktiga på något sätt. Blomberg uttrycker att ”Man måste undvika att personer som redan före ankomsten till Sverige åtnjutit skydd eller av andra skäl inte bör komma i fråga för tillstånd här, inte kommer att vistas långa tider i vårt mottagningssystem” (94/95:2). Det blir här tydligt att fel personer tar plats i mottagningssystemet. Det problematiseras att flyktingar som inte är ”riktiga” flyktingar (enligt gällande definition) upptar plats i mottagningssystemet och att de inte heller kan skickas tillbaka till de länder de kommer ifrån.¹¹ Termen ekonomiska flyktingar härstammar från denna situation.

Diskursen om felaktigt sammansatt flyktinggrupp för perioden 06/07 uttrycker Billström genom följande citat: ”Vi behöver få in ren arbetskraft, ”det goda exemplet”, [...]”(06/07:5). I den förra meningen har Billström konstaterat att Sverige bara tar emot asylsökande och här kommer attityden fram att asylsökande inte är önskvärda utan att ren arbetskraft blandar upp

¹¹ Det är denna situation som ledde till införandet av begreppet de facto-flykting. Se avsnittet för wording.

flyktinggruppen och visar flyktingarna vägen för integration genom att vara 'det goda exemplet'. Här skiljer sig dock 06/07 från 94/95 i hur man framställer att flyktinggruppen borde vara sammansatt. Men fenomenet är det samma. Dessa exempel är förhållandevis tydliga med budskapet att flyktinggruppen borde se annorlunda ut. Den ovan nämnda myndighetsdiskursen understryker dock denna diskurs. Jag syftar på det att flyktingarna i texterna undertrycks, avidentifieras i omskrivningar och på ett interpersonellt plan görs otydliga. Döljandet och otydligheten i myndighetsdiskursen bidrar till att skapa en diskurs om flyktinggruppen som för 94/95 kategoriseras som "riktiga" flyktingar och för 06/07 som icke-fungerande, icke-önskvärda och oanvändbara människor. En del av det flyktingpolitiska fältets diskurs består alltså av problematiseringar och önskningar om att flyktinggruppen borde vara en annan.

En ytterligare likhet mellan perioderna är regeringspolitikernas uttryck och föreställningarna om vilken form av belastning flyktingar utgör för Sverige. I citaten "Som jag ser det påverkar samhällsekonomin i ett långsiktigt perspektiv [...] invandringen och hur väl invandrarna kan integreras i arbetslivet" (94/95:2) och "Vi måste alltså bedöma hur invandringen påverkar samhällsekonomin och möjligheten till integration [...]" (94/5:2). Här anknyts invandringen till ekonomiska förhållanden och flyktingar kan sägas utgöra en ekonomisk belastning för Sverige. Blomberg nämner integration men ger inga specifikationer vad det implicerar. Det samma kan sägas gälla för perioden 06/07 med detta något svårtolkade citat (se även deltagarstycket i avsnitt 3, där sammanhanget blir tydligare): "De som kommer hit är oftast initiativrika människor, med drivkraft och ambitioner. Vi måste ta till vara deras styrkor och inte förblindas av vissas behov av stöd efter traumatiska upplevelser." (06/07:3). Men det finns i denna period en diskursiv glidning som jag inte hittat för perioden 94/95 där social problematik tydligare knyts till flyktingar: "Förklaringen till det som hände i Rosengård är hög arbetslöshet, trångboddhet som gör att barn inte vill vara hemma och föräldrar som är så pass passiva att de inte riktigt har kontroll över [...] barnen [...]" och "För att bryta utanförskapet menar vi att det är centralt att det finns jobb för alla" (06/07:2). Det är användningen av "utanförskap" och passivitet kopplat till familjesituationen som ger uttryck för den sociala aspekten. Andra ord som är vanliga för båda perioderna är ord som "börda" och "hantering" vilka bidrar att understryka flyktingar som belastning. En del av det flyktingpolitiska fältets diskurs består alltså av ett reproducerat argument om flyktingar som belastning.

Det flyktingpolitiska fältet utgörs alltså av en myndighetsdiskurs som kännetecknas av statiska texter med dolda agenter och otydliga deltagare, interpersonellt distanserade textförfattare, fler tillstånds- och händelseverb än handlingsverb, passivum och inskränkning i vilka som uttrycker mentala processer. Fältet består även av en identitetsdiskurs där Sverige framställs som generöst.

Vidare finns det en diskurs om en felaktigt (sammansatt) invandrargrupp där 94/95-perioden ger uttryck för ett misstänkliggörande av att människor som söker asyl inte är egentliga flyktingar utan har kommit till Sverige av ekonomiska skäl och att de tar plats i mottagningssystemet från de ”riktiga” flyktingarna. För perioden 06/07 kännetecknas denna diskurs istället av ett trängande behov av invandrare som inte är flyktingar och som därmed inte har några, med flyktingskapet medföljande, hinder att ta plats på arbetsmarknaden. En ytterligare av det flyktingspolitiska fältets diskurser är den som framställer flyktingar som belastning. För 94/95 formuleras flyktingars belastning på Sverige som främst ekonomisk. För 06/07 framställs flyktingars belastning som ekonomisk och social. Diskursordningen för 94/95 och 06/07 består alltså av en myndighetsdiskurs, en diskurs om flyktingar som ekonomisk och social belastning och som icke-funktionellt sammansatt av ekonomiska och sociala skäl samt till sist en identitetsskapande diskurs baserad på en konstituerande föreställning om vad vi är och vad de är och omvänt.

Skillnader

En skillnad mellan perioderna är betoningen av var lösningen eller vägen framåt för flyktingproblemet ligger. I analysen återfinns beskrivningar som går ut på att hjälp i närområdet genom bistånd är lösningen. Detta blir tydligt i följande citat: ”Det kan innebära hjälp med bl.a. bostäder, mat, medicin – och därmed att färre människor tvingas på flykt”. Under perioden 06/07 är den en annan framtidssbild som uttrycks nämligen ansvarfördelningen inom EU: ”Den harmoniseringsprocess EU befinner sig i, med en målsättning om ett gemensamt asylsystem 2010, kommer därför regeringen att ta mycket aktiv del i.” (06/07:1). Uttryck för hjälp i närområdet återfinns även i materialet från 06/07 och EU nämns som en aktör i materialet från 94/95. Men tyngdpunkten för resonemangen är som ovan.

Den stora diskursiva skillnad mellan perioderna i analysen gäller dock det som invandring relateras till i ett vidare politisk perspektiv. För perioden 94/95 relateras invandring till samhällsekonomi på ett flertal ställen. Invandring skulle kunna sägas vara diskursivt villkorad av välfärden. Det som invandring relateras till under perioden 06/07 kan på ett plan även sägas handla om samhällsekonomi men det uttrycks på ett annat sätt och med en annan orientering. Den annorlunda inriktningen blir tydlig i följande citat: ”Vi ska återkomma med incitament som gäller den enskilde personen för att personen också ska kunna välja så rätt som möjligt utifrån arbetsmarknadsläget”(06/07:6) och ”Oavsett orsakerna till att de kommer hit kan de utgöra ett viktigt tillskott till vårt samhällsbygge” (06/07:3). Här ligger fokus på privatpersoners val och samhällsutveckling som ska förstärkas av människor från andra länder än Sverige. Dessa uttryck

kan sägas relatera till en marknadsmässig diskurs som slår igenom under den senare av perioderna.

Diskursordningen för perioderna innefattar alltså även av diskurser som berör lösningen på flyktingproblemet. För 94/95 framförs bistånd och hjälp i närområdet som lösningen. För 06/07 har ”lösnings-” diskursen bytt inriktning mot en rättvisare fördelning och ett gemensamt lagverk mellan EU:s medlemsländer. För 94/95 utgörs fältet om flyktingpolitik även av en diskurs om att flyktinginvandring måste gynna en annan (överordnad) diskurs nämligen den välfärdspolitiska och för 06/07 en marknadsorienterad.

4.2 Social praktik

Den diskursiva praktiken och diskursordningen för det flyktingpolitiska fältet för perioderna kännetecknas främst av uttrycken för vad fältet, för sitt existensberättigande, behöver relateras till (välfärdspolitik eller marknadspolitik) och hur uttrycken för *vi* och *dom* konstrueras. I detta avsnitt lyfter jag dessa två diskursiva komponenter med sina särdrag från de olika perioderna till samhällsnivån.

I Faircloughs(1992:73) modell påverkar den diskursiva praktiken den sociala. Jag menar att flyktingområdets sociala praktik påverkas av det sättet regeringspolitikerna uttrycker sig, pratar och skriver om flyktingpolitik. Regeringspolitikerna bidrar till att upprätthålla de diskurser som bl.a. gör att det fältet beror av andra fält. Men i Faircloughs tankevärld är det så att samhället (som består av många sociala praktiker, och som har många olika diskursordningar kopplade till sig) också påverkar den diskursiva praktiken på ett visst område.¹² Det återkommande draget att flyktingpolitik relateras till ett annat område skulle kunna ses som att samhället påverkar det flyktingpolitiska fältet genom att en annan dominerande sociala praktik styr flyktingpolitiken (välfärdspolitik eller marknadspolitik). Man skulle kunna säga att det råder konsensus om att migration till Sverige måste tjäna högre syften. Hur konsensus uppstår fångas in av det teoretiska begreppet hegemoni. Hegemoni uppstår genom förhandlingar. Förhandlingarna sker mellan alla sociala grupper där de dominerande klasserna, könet, etniciteten har störst inflytande på villkoren och vad förhandlingen gäller är den sociala ordningen (verklighetsbeskrivningen). Som jag påpekade i teoriavsnittet bygger förhandlingsprocessen och kontinuitet i den sociala ordningen på att det stora flertalet människor samtycker till dominerande gruppernas åskådningar. Flyktingområdet i stort används alltså av det politiska etablissemanget för att motivera och för att prioritera andra fälts och andra människors berättigande. Fältets och ”invånarna” på fältets position blir ojämlig gentemot den större politiska diskursen och den etniska majoriteten.

¹² I teoriavsnittet konstaterades att ett dialektiskt förhållande råder mellan samhälle och diskurs.

Flyktinggruppen består av människor, privatpersonerna som i denna maktobalans kan sägas utgöra brickor i ett offentligt spel med motpolerna *vi* och *dom*. Detta kan sägas vara ett andra syfte som flyktinområdet används till att upprätthålla. Människorna framställs genom myndighetsdiskursen som objekt och kan då lättare användas för att uppnå olika mål eftersom behov, påverkansmöjligheter och känslor har undertryckts av textförfattaren. Ett mål har jag summerat i diskursen om Sveriges nationella identitet som generöst flyktingmottagande land. Den makt som är kopplad till *vi*-gruppen behöver en *dem*-grupp för att upprätthålla föreställningar om sig själv och det egna med hjälp av dem andra. Man skulle kunna formulera det så att det flyktingpolitiska fältet med dess människor behövs för att skapa Sverige och svenskhet (Johansson 2005:252). *Vi och dom* handlar följaktligen om inkludering och exkludering: vilka grupper som hör hemma här och vilka som inte gör det, vilka som har rätt till samhällets resurser och vilka som inte har det, vilka som är politiskt prioriterade och vilka som inte är det. Att det i diskurserna om Sverige återskapas en identitet om generositet och solidaritet med nödställda samtidigt som invandring föreställs som ett hot mot landets välgång genom diskurserna om felaktigt sammansatt invandrargrupp och flyktingar som belastning resulterar i ett dubbelt utnyttjande av de människor som placeras i *dom*-gruppen. Det är värt att påpeka att diskurser om *vi* och *dom* inte kan sägas höra hemma i den politiska periferin utan i dess mitt.

Vad den flyktingpolitiska diskursen mer specifikt är riktad mot i ett vidare sammanhang får även det konsekvenser för fältets deltagare. Den tendens, att fältet relateras kring marknadstänkande kan fungera som ett bevis för det som Fairclough kallar ”marketization of discourse”. Det innebär den utbredning av marknadsdiskurs som blir allt vanligare i de offentliga institutionernas diskursiva praktiker. Exempel på detta i mitt material är olika uttryck om konkurrens, tävlan, tillskott, vinst och att tilltala personer på ett privat plan eller omtala som ett personalbehov på områden som ligger långt från näringslivet. När dessa uttryck vävs in i sättet att tänka och förhålla sig till en verksamhet och dess syften har en ny diskursordning etablerats. Samhällsutvecklingen i västvärlden genomsyras generellt av en tilltagande ”marknadifierad diskurs” menar Fairclough (Winther Jørgensen & Phillips 2000:77). Jag menar att en marknadsinriktning går att diskutera inom ramen för ideologi. Ideologi definierades i teoriavsnittet som ”betydelse i maktens tjänst”. Marknadsdiskurser kan sägas i större utsträckning dominera verklighetsbeskrivningen och vad som värderas som bra och dåligt. Med denna ideologisynt hamnar inte frågan om det flyktingpolitiska fältets syfte eller position i en diskussion om partipolitisk tillhörighet utan blir en fråga om med vilka medel makt och inflytande upprätthålls. Marknadsdiskurs är ett sådant medel.

Kontentan i mitt resonemang är att en individ som kommit till Sverige, sökt och fått

uppehållstillstånd, positioneras i en mycket ofördelaktig ställning av den flyktingspolitiska diskursen och praktiken. Den ojämlika positionering befästs av att hela det migrationspolitiska systemet som berättigar individens uppehälle och existens inom Sveriges gränser villkoras av marknadsmässiga krav. I klarspråk rör det sig om individens lönsamhet för samhället eller delar av det. För att individen ska kunna uppfylla dessa krav krävs tillträde att delta i grupper och sammanhang som ger möjligheter till lönsamhet. Om individen har behov av samhällets stöd för att nå dessa sammanhang har hon eller han, mer eller mindre, diskvalificerat sig på det grundläggande kravet – lönsamhet. Villkoren, lösningarna och medlen formuleras av andra än flyktingen. Den marknadsmässiga diskursen tillsammans med de drag av myndighetsdiskurs som kännetecknar sätten att uttrycka sig på det flyktingpolitiska fältet bidrar inte till utjämning av ojämlikheter, snarare tvärtom. Som jag skrev i teoriavsnittet (1.1) finns det nycklar till social förändring som angreppssättet kritisk diskursanalys fokuserar vilka rör sig om nödvändigheten att urskilja diskursers ideologiska innehåll och dess konsekvenser i samhället vilket jag har försökt göra i denna uppsats. Vidare är det en möjlighet för förändring av ojämlikhet att ta fasta på att konsensus inte är motsägelsefri stabil koloss utan har består av inre konflikter som hålls i schack. Genom att göra ett oväntat, kreativt drag måste ordningen omförhandlas.

En avslutande reflexion anknyter jag till styckena om wording och rewording. Fairclough menar att förändringar i språkbruk kan vara tecken på social och kulturell förändring. Jag har konstaterat en ny benämning av människorna inom den flyktingpolitiska diskursen nämligen *nyanlända*. Effekten på diskursiv och social praktik av detta ord kan inte denna studie påvisa men ordet visar att en förändring skett. På samma sätt är det med ministertitelns förändring från invandrar- till migrationsminister. Att uttryckssätt förändras innebär även en möjlighet att förändra i riktning mot jämlikhet. Poängen med kritisk diskursanalys är just att kritiskt granska uttryckssätten som används på områden som har stort inflytande på människor. Ett nytt ord kan verka vara obetydligt men den kritiska diskursanalysen påminner om sammankopplingen mellan språket, hur det används och samhällets utformning där maktrelationer är ett oundvikligt inslag som bör granskas.

5. Referenslista

Litteratur:

- Ajagán- Lester, Luis, Ledin, Per och Rahm, Henrik (2003) *Intertextualiteter*. I: (red) Englund, Boel och Ledin, Per *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström, Göran och Boréus, Kristina (2005) *Diskursanalys*. I: (red) Bergström, Göran och Boréus, Kristina *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström, Göran och Boréus, Kristina (2005) *Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. I: (red) Bergström, Göran och Boréus, Kristina *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Englund, Boel och Svensson, Jan (2003) *Sakprosa och samhälle*. I: (red) Englund, Boel och Ledin, Per *Teoretiska perspektiv på sakprosa*. Lund
- Fairclough, Norman (1992) *Discourse and Social Change*. Polity Press. Cambridge och Oxford
- Fairclough, Norman och Wodak, Ruth (1997) *Critical Discourse Analysis*. I: (red) van Dijk, Teun *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction vol. 2*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Halliday, M. A. K (1985) *An Introduction to functional grammar*. Edward Arnold. London
- Hellspång, Lennart och Ledin, Per (1997) *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, Christina (2005) *Välkomna till Sverige?: Svenska migrationspolitiska diskurser under 1900-talets andra hälft*. Malmö: Bokbox Förlag.
- Rahm, Henrik (2001) *Journalistikens anatomi: Analyser av genrer och textmönster i fem strejkbevakningar i svensk dagspress 1879-1996*. Lund: Studentlitteratur.
- Winther Jørgensen, Marianne och Phillips, Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- (2006) *Bonniers synonymordbok 3:e reviderade upplagan*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Internetkällor

Artikelsök: <http://sob.btj.se.ludwig.lub.lu.se/sb/FrontServlet?jump=asok>

Gustafsson, Anna (2005) "Därför är det för mig väldigt viktigt att sakligt understryka några saker": En kritisk diskursanalys av Barbro Holmbergs riksdagsanförande om apatiska flyktingbarn, Språk- och litteraturcentrums hemsida <http://www.sol.lu.se/person/AnnaGustafsson> (2008-05-26).

Kammarens protokoll (1995) "Aktuell debatt: Avvisning av bosnier med kroatiska pass",

Riksdagens hemsida <http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=101&bet=1994/95:81>
(2008-05-26).

Kammarens protokoll (2007) ”Aktuell debatt: Integrationspolitiken”, *Riksdagens hemsida*
<http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=101&bet=2006/07:99> (2006-05-26).

Lagrummet (2008) ”Utlänningslagen SFS 2005:716”, *Regeringskansliets rättsdatabaser*
http://62.95.69.15/sfs/sfsr_form2.html (2008-05-26).

Mediearkivet:<https://web.retrieverinfo.com.ludwig.lub.lu.se:2443/services/archive.html?>
(2008-05-26)

Migrationsverket (2008) ”Asylsökande till Sverige 1984-2007”, *Migrationsverkets hemsida*
<http://www.migrationsverket.se/pdfiler/statistik/tabs2.pdf> (2008-05-26).

Migrationsverket (2008) ”Uppehållstillstånd 1980-2007 för flyktingar med flera”,
Migrationsverkets hemsida <http://www.migrationsverket.se/pdfiler/statistik/tabs3.pdf> (2008-05-26).